

УДК 37.013.8(477)

Алла ГУЦОЛ,
 orcid.org/0000-0001-6409-5991
 кандидат педагогічних наук, доцент,
 доцент кафедри туризму, готельної і ресторанної справи
 ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
 (Старобільськ, Україна) gutsolalla@gmail.com

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

У статті проаналізовано сучасні реформаторські процеси у системі освіти української держави. Визначено, що врахування ГЕНДЕРних особливостей дітей та молоді є надзвичайно важливим фактором процесу реформування освіти, впровадження нових підходів, методів та форм навчання. Визначено, що жіночі та гендерні дослідження як освітній проект спрямовані проти домінуючих форм викладання, що спираються на маскулінні цінності та способи спілкування. Система виховання і навчання, яка завдяки особистісному фактору багато де продовжує базуватися на домінуванні чоловічих цінностей, повинна бути переглянута.

Ключові слова: гендер, гендерна освіта, система освіти, зміст освіти, освітні програми, реформування освіти.

Alla HUTSOL,
 orcid.org/0000-0001-6409-5991
 Ph. D, docent,
 Associate Professor of the Department of Tourism,
 Hotel and Restaurant Services
 Luhansk Taras Shevchenko national university
 (Starobil'sk, Ukraine)

ESSENCE AND CONTENT OF GENDER EDUCATION IN UKRAINIAN STATE

The article analyzes modern reformed processes in the system of education of the Ukrainian state. It is determined that the consideration of gender features of children and youth is a very important factor in the process of reforming education, introduction of new approaches, methods and forms of training. It is determined that women and gender studies as an educational project are directed against the dominant forms of teaching, which rely on masculinity values and ways of communication. The system of education and training, which, due to personal factors, is still based on the domination of male values, must be revised.

In such conditions, the first plan is to take into account gender principles when creating a new system of education of the State, which are based on equality, because gender equality is the leading concept of the system of European values and priorities. Thus, it is necessary to take into account the individual features and needs of each child, and give all students the same opportunities to realize themselves regardless of gender, as well as obtaining all equally high-quality education, regardless of gender.

Gender education provides for the study of the totality of relationships between women and men in society. This applies to traditions, formal and informal rules and norms that are determined by the place and position of men and women in the Ukrainian society. The article shows that the integration of gender approaches in education requires the introduction of special subjects and special courses on gender issues, examination of existing programs and textbooks, development of appropriate training programs, methodical manuals, Textbooks for different types of educational institutions.

Democratization and humanization of society involves the creation of equal opportunities for realization of personal-ity and self-realization of all people regardless of their social origin, position, nationality, age, gender. True humanization involves the remission of the prokoting, which for centuries is dominated by the woman, emancipation of the whole society, liberation of culture from the sexism ideology and implementation of the concept of "gender" in all spheres of social life.

Key words: gender, gene education, education system, education content, educational programs, education reform.

Постановка проблеми. Перетворення, які мають місце бути у сучасному житті, спонукають по-новому подивитися на значну частину сфер людського життя. Суспільство йде по шляху демократизації, глобалізації життя, необхідності відповідати певним стандартам та нормам, які прийняті у сучасному світі. Не виключенням є й система

освіти, яка трансформується та змінюється на всіх ланках, – від початкової до вищої.

Це пов'язано із застарілістю цілей та завдань освіти, розривом між методами, способами навчання та виховання і вимогами сучасного світу. Необхідність реформування освіти викликана передусім тим, що «стара» система не відпо-

відає ані сучасним запитам з боку особистості та суспільства, ані потребам економіки, ані світовим тенденціям.

Сучасні діти, здобуваючи знання, повинні чітко розуміти, як вони пов'язані із реаліями сьогодення та яким чином їх можна використати. Наразі у світі заохочуються підприємливість, креативність, відхід від шаблонів, вміння працювати у тісному зв'язку із іншими людьми. Реалізація цих завдань і є першочерговим пріоритетом для системи освіти, що оновлюється.

Головним завданням освіти, за думкою очільників Міністерства освіти, має бути формування свідомих, суспільно активних громадян, здатних забезпечити економічне зростання і культурний розвиток країни. У науковій сфері реформа покликана зупинити ізоляцію і стагнацію у сфері досліджень, сформулювати запит на якісну підготовку дослідників та якісні розробки в галузі фундаментальних і прикладних наук, скоротити розрив між дослідженнями та впровадженням їх результатів, інтегрувати вищу освіту й науку України в освітній та дослідницький простір Європейського Союзу.

Наразі реформуванню піддано велику кількість методик, стандартів, планів, підходів. В таких умовах необхідним є привернення уваги до питань гендерної освіти, дотримання гендерних принципів при реформуванні та побудові нової системи виховання та навчання дітей різних вікових категорій, а також студентської молоді.

В таких умовах на перший план виходить врахування гендерних принципів при створенні нової системи освіти держави, які засновані на рівності, адже гендерна рівність є провідним концептом системи європейських цінностей та пріоритетів. Таким чином, необхідним є врахування індивідуальних особливостей та потреб кожної дитини та надання всім учням однакових можливостей для реалізації себе незалежно від статі, а також здобуття усіма однаково якісної освіти, незалежно від статі.

Аналіз досліджень. Питаннями гендерної освіти та виховання займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як М. Борякіна, О. Васильченко, С. Вихор, І. Євтушенко, І. Іванова.

Педагогічні аспекти гендерної освіти знайшли відображення у працях таких науковців, як В. Кравець, С. Ліпатова, О. Луценко.

Отже, як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями зроблено значний внесок у вивчення питання гендерної педагогіки, розвитку гендерної освіти на теренах Української держави у попередні роки та на сучасному етапі. Однак сучасна дійсність змінюється досить динамічно, перед

українською державою постають нові вимоги та питання, які потребують удосконалення, що позначається на реформуванні багатьох сфер життя, в тому числі освіти. Таким чином, уваги потребують питання сутності та змісту гендерної освіти у сучасному контексті.

Мета статті – дослідити сутність гендерної освіти в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Будівництво нової системи освіти відповідно до гендерних принципів представляє собою рівне ставлення до учнів незалежно від їх статі, рівне залучення учнів до виконання навчальних завдань, урахування гендерних особливостей учнів у навчально-виховному процесі, установка на формування особистості з егалітарною свідомістю.

Деякі досягнення, перспективи в організації гендерної освіти належать гендерним центрам, створюваним на базі інститутів. Метою роботи гендерних центрів є порівняльний аналіз моделей гендерних взаємостосунків, що трансформуються у межах глобальних змін. За допомогою гендерних центрів ведуться пошуки шляхів поглибленого розуміння того, як гендер взаємодіє з іншими поняттями, як змінюються гендерні форми у взаємозв'язку з соціальними і економічними змінами і як гендерні відносини відтворюються з часом в різних країнах світу (Скорик, 2004: 12).

Гендерна диференціація простежується на багатьох параметрах (характеристиках) особи – соціалізації, самоактуалізації, самотранстенденції тощо. Чоловіки і жінки по-різному проявляють свою агресивність, у них можлива різна мотивація успішної діяльності, різна мотивація успіху і страх невдачі, професійна мотивація. У них різна потреба в спілкуванні, різні основні системи відносин в колективах, взаємність виборів і задоволеність в спілкуванні. Дослідження статей і жінок в Україні на стадії становлення здебільшого перебувають під впливом статево-рольового підходу, а в центрі його уваги – становище жінки (економічне, політичне, сімейне тощо), соціальний захист жінок. Такі дослідження тяжіють до ліберальної нейтральності. І в таких умовах жіночі та гендерні дослідження мусять ґрунтуватися на вітчизняній традиції соціального знання, яка в сучасних умовах сама істотно трансформується.

Демократизація і гуманізація суспільства передбачає створення рівних можливостей для реалізації особистості і самореалізації всіх людей незалежно від їх соціального походження, становища, національності, віку, статі. Справжня гуманізація передбачає переборення проклять, які століттями панують над жінкою, емасипацію всього

суспільства, звільнення культури від сексистської ідеології та впровадження концепції «гендеру» у сферу суспільного життя. Гендерні дослідження – напрям наукової діяльності та її соціальної організації, спрямований на вивчення місця, ролі, активності, волевиявлення й самореалізації чоловіків і жінок у змінних історичних умовах соціального буття певної епохи (Скорик, 2004: 504–510).

Сьогодні за міжнародним правом соціальна сутність жінки оцінюється вище, аніж її біологічна суть, а концепція гендерної рівності, визнана стратегічним напрямом розвитку людства в XXI ст., розглядає жіночі та гендерні дослідження вагомим механізмом досягнення цієї рівності в реальному (Аусландер, 2000: 43–47).

Водночас за десять років розвитку жіночі та гендерні дослідження вагомо заявили на полі сучасних дебатів своїми досягненнями не тільки як дослідницький, а й освітній проєкти.

Жіночі та гендерні дослідження як освітній проєкт спрямовані проти домінуючих форм викладання, що спираються на маскуліні цінності та способи спілкування. Система виховання і навчання, яка базується на домінуванні чоловічих цінностей і через яку здійснюється соціальний контроль, отримала в літературі визначення «прихованого навчального плану».

Насамперед до «прихованого навчального плану» слід віднести організацію навчальних установ, включаючи гендерні стосунки на робочих місцях, гендерну стратифікацію вчительської професії. Цей вимір «прихованого навчального плану» не просто відображає гендерні стереотипи, але й підтримує гендерну нерівність, віддаючи перевагу чоловічому як домінуючому і оцінюючи жіноче як атипове. Спробуємо зупинитися на особливостях влаштування навчального закладу.

По-перше, освітні установи відбивають гендерну стратифікацію суспільства й культури загалом, демонструють на власному прикладі нерівність статусу жінок і чоловіків. Зазвичай викладачі, секретарі й обслуговуючий персонал – жінки, а директори шкіл, ректори університетів, найчастіше, – чоловіки.

По-друге, освітні установи не тільки надають, але й обмежують можливості кар'єри. Адже учні та студенти на прикладі тих, хто з ними працює кожен день, спостерігають, що чоловіки – це керівництво, а жінки – виконавці. Крім того, предмети і дисципліни чітко ідентифікуються в учнів зі статтю викладачів. Тим самим програмується залежно від статі і вибір професії.

По-третє, «прихований навчальний план» присутній і в змісті предметів. Сексизм демон-

струється не тільки деякими підручниками, але й використовується в мові занять. У світогляді деяких педагогів глибоко сформоване стереотипне зображення чоловіків як норми, активних і успішних, а жінок як невидимих, пасивних і залежних, що певною мірою продовжує відтворюватися у способі подачі матеріалу, відношенні до учнів, ставленні до хлопців та дівчат, а також у навчальних матеріалах і спеціалізованих джерелах, що застосовуються у навчанні на рівні середньої і вищої освіти.

Наслідком такої репрезентації жінок, по-перше, є те, що учні непомітно для себе доходять висновку, що саме чоловік є еталоном і саме він грає найбільш значиму роль в суспільстві і культурі. По-друге, тим самим обмежуються знання учнів про те, який внесок зробили жінки в культуру й історію. По-третє, на індивідуальному рівні стереотипи, що існують в навчальних програмах, більшою мірою заохочують до досягнень хлопців, тоді як жінок навчають моделям поведінки, які не мають нічого спільного з лідерством та управлінням.

Третя сторона «прихованого навчального плану» полягає в тому, що комунікаційні процеси освітніх установ недооцінюють жінок, їх здатність вчитися та відтворювати знання. Стиль викладання, форми комунікації в навчальних аудиторіях також впливають на гендерну соціалізацію.

В традиційній концепції освіти навчання відділяється від виховання межею навчального плану й аудиторії. В сучасному навчанні процес навчання полягає не тільки в трансляції формального знання, але й у формуванні соціально-психологічного благополуччя, успішності тих, хто навчається.

І поряд з модернізацією технологій навчання, активізацією самостійної роботи студентів важливим стає впровадження гендерного компонента в освіту.

Жіночі дослідження як освітній проєкт виникли завдяки критичному ставленню студентів і викладачів до знань, які набувались в межах університетів і в ході активізму поза академіями. Актуальність цього напрямку діяльності зумовлена необхідністю наповнити українську освіту, передусім вищу і середню, змістом, що відповідає рівню сучасних цивілізаційних процесів – процесів, які відображають оновлення соціальних відносин на принципах рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, передусім у сфері управління.

Гендерна освіта передбачає вивчення сукупності відносин між жінками і чоловіками в суспільстві. Це стосується традицій, формальних і неформальних правил і норм, які визначаються

місцем і становищем чоловіків та жінок в українському суспільстві. Інтеграція гендерних підходів в освіті вимагає таких кроків: введення спеціальних предметів та спецкурсів з гендерної проблематики; експертизи наявних програм і підручників; розробки відповідних навчальних програм, методичних посібників, підручників для різних типів навчальних закладів.

Навчальні програми з жіночих та гендерних досліджень орієнтовані на аналіз та репрезентацію реальних соціальних проблем жінок. Тому інтеграція цих програм в систему вищої освіти України і підготовка спеціалістів цієї галузі має змінити сам тип науки та вченого, зробивши їх соціально відповідальними, що своєю чергою є серйозною гарантією позитивних змін у майбутньому.

Висновки. Таким чином, одним із вирішальних чинників впровадження гендерних підходів є розроблення аргументів на користь гендерної рівності. Оскільки досвід свідчить, що особи, відповідальні за ухвалення рішень, часом неохоче ставляться до витрачання і без того обмежених ресурсів на заходи, спрямовані на підвищення гендерної рівності, їх (особливо тих, хто займається питаннями контролю за розподілом бюджетів) необхідно переконати в доцільності здійснення інвестицій у забезпечення гендерної рівності.

Особам, відповідальним за ухвалення рішень, необхідно навести аргументи, які конкретно і точно пояснюють, чому гендерні питання варті того, щоб витратити на них зусилля та ресурси. Інакше кажучи, потрібно показати, розв'язанню яких проблем розвитку може сприяти забезпечення гендерної рівності і які конкретні вигоди принесе урахування гендерної перспективи для урядів та окремих громадян – як чоловіків, так і жінок, та країни загалом. Належним чином сформульовані аргументи сприяють підвищенню шансів на отримання фінансової та моральної підтримки для будь-яких запланованих заходів.

Таким чином, реформування освіти та створення як «нової української школи», так і закладів професійної та вищої освіти неможливе без урахування у навчально-виховному процесі гендерної компоненти. Вона повинна простежуватися як у змісті дисциплін та курсів, так і у тих підходах, які використовують педагогічні працівники по відношенню одне до одного, батьків та насамперед до учнів та студентів. Лише єдність вказаних факторів зможе забезпечити повноцінне дотримання принципів гендерної рівності в освіті та сформувати особистості нового покоління з егалітарним мисленням, що свідомо обирають свій шлях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аусландер Л. Трансформируя академию: теория и практика гендерных исследований в США и Западной Европе. Гендерные исследования. 2000. № 5. С. 43–47.
2. Бояркина М. В. Гендерно-ролевая социализация как фактор воспитания личности студента в образовательном процессе вуза: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Чита, 2007. 19 с.
3. Васильченко О. І. Формування гендерної культури студентів університету як предмет і об'єкт дослідження. Вісник Запорізького національного університету. Серія «Педагогічні науки». 2008. №1. С. 48–52.
4. Вихор С. Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Тернопіль, 2006. 20 с.
5. Евтушенко И. Н. Гендерное воспитание детей старшего дошкольного возраста: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теория и методика дошкольного образования». Челябинск, 2008. 24 с.
6. Иванова І. В. Підготовка майбутніх учителів до основ гендерної освіти старшокласників у процесі навчально-професійної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Одеса, 2007. 21 с.
7. Кравець В. Гендерна педагогіка: [навч. посіб. для студ. вищ. педагогічн. закл. освіти]. Тернопіль: Джура, 2003. 416 с.
8. Липатова С. Д. Использование гендерного подхода в разработке содержания учебной литературы по педагогике: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Екатеринбург, 2007. 20 с.
9. Луценко О. А. Гендерна освіта й педагогіка. Основи теорії гендеру. К.: «К.І.С.», 2004. С. 476–503.
10. Основи теорії гендеру: навчальний посібник / за ред. Скорик М.М. К.: «К.І.С.», 2004. 536 с.

REFERENCES

1. Auslander L. Transformiruyaya akademiyyu: teoriya i praktika gendernyih issledovaniy v SSHA i Zapadnoy Evrope. Gendernyye iseledovaniya. 2000. № 5. Pp. 43-47. [in Russian]
2. Boyarkina M. V. Genderno-rolivaya sotsializatsiya kak faktor vospitaniya lichnosti studenta v obrazovatelnom protsesse vuza: avtoref. diss. na soiskanie uchen. stepeni kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 „Obschaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya” Chita, 2007. Pp. 19 [in Russian]

3. Vasilchenko O. I. Formuvannya gendernoyi kulturi studentiv universitetu yak predmet i ob'ekt doslidzhennya Visnik Zaporizkogo natsionalnogo universitetu. 2008. № 1. Pp. 48—52. (Seriya “Pedagogichni nauki”). [in Ukrainian]
4. Vihor S. T. Genderne viovannya uchniv starshogo pidlitkovogo ta rannogo yunatskogo viku: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : spets. 13.00.07 „Teoriya i metodika viovannya”. Ternopil, 2006. Pp. 20 . [in Ukrainian]
5. Evtushenko I. N. Gendernoe vospitanie detey starshogo doskolnogo vozrasta: avtoref. diss. na soiskanie uchen. stepeni kand. ped. nauk: spets. 13.00.07 „Teoriya i metodika doskolnogo obrazovaniya” / I. N. Evtushenko. Chelyabinsk, 2008. Pp. 24 [in Russian]
6. Ivanova I. V. Pidgotovka maybutnih uchiteliv do osnov gendernoyi osviti starshoklasnikiv u protsesi navchalno-profesiynoyi diyalnosti: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk: 13.00.04 „Teoriya i metodika profesiynoyi osviti”. Odesa, 2007. Pp. 21 [in Ukrainian]
7. Kravets V. Genderna pedagogika: [navch. posib. dlya stud. visch. pedagogichn. zakl. osviti]. Ternopil: Dzhura, 2003. Pp. 416 [in Ukrainian]
8. Lipatova S. D. Ispolzovanie gendernogo podhoda v razrabotke soderzhaniya uchebnoy literaturyi po pedagogike: avtoref. diss. na soiskanie uchen. stepeni kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 „Obschaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya”. Ekaterinburg, 2007. Pp. 20 [in Russian]
9. Lutsenko O. A. Genderna osvita y pedagogika / O. A. Lutsenko // Osnovi teorii genderu. K.: „K.I.S.”, 2004. Pp. 476–503. [in Russian]
10. Osnovi teorii genderu: navchalniy posibnik / za red. Skorik M.M. K.: «K.I.S.», 2004. Pp. 536 [in Ukrainian]